

از سری مباحث اقتصاد ایران (شماره ۶)

موانع مهم خلق شغل در صنعت چیست؟

شرکت گروه مشاوران مدیریت و مطالعات راهبردی تدبیر

شهریور ماه ۱۳۹۶

بسمه تعالی

مقدمه:

یکی از پرسشهای مهم در اقتصاد ایران اینست که چرا رشد صنعتی محرک ایجاد اشتغال در کشور نیست؟ افزایش رشد صنعتی، زمینه افزایش تقاضا برای نیروی کار و کاهش نرخ بیکاری را فراهم می‌سازد، اما شواهد نشان می‌دهند که به رغم تحقق رشد صنعتی در دهه‌های گذشته، این رشد نتوانسته نرخ بیکاری را کاهش دهد. بر اساس مطالعات بعمل آمده، سه دلیل عمده برای پاسخ به پرسش مزبور وجود دارد:

۱- فراز و فرود فراوان نرخ رشد صنعتی

در ادبیات اقتصادی، رشدی اشتغال‌زا است که پایدار و مستمر باشد. این وضعیت موجب می‌شود که بنگاه‌ها براساس چشم‌انداز باثبات رشد اقتصادی، نسبت به جذب نیروی کار اقدام نمایند. اما اگر اقتصاد دارای رشدی نوسانی و پر فراز و نشیب و فاقد ثبات لازم باشد، بنگاه‌ها به جای افزایش تعداد شاغلان برای افزایش تولید، ساعات کار کارگران را افزایش می‌دهند و یا حتی از شاغلان با قراردادهای موقتی استفاده می‌کنند. این روند در حال حاضر نیز در بازار کار ایران جریان دارد. این نکات موجب می‌شود که تغییرات چشمگیری در بهبود وضعیت نرخ بیکاری بوجود نیاید. بنابراین هر نوع رشدی متضمن افزایش اشتغال نمی‌باشد، بلکه تنها در صورتی وضعیت اشتغال افزایش می‌یابد و نرخ بیکاری کاهش پیدا می‌کند که رشد اقتصادی تداوم داشته باشد (مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۵).

بررسی‌ها نشان می‌دهد نرخ رشد اقتصادی در بخش صنعت، در سالهای ۹۳-۱۳۷۸، دارای تغییرات و نوسانات فراوانی بوده است. جدول ذیل وضعیت رشد بخش صنعت و معدن را نمایان می‌سازد.

رشد اقتصادی در بخش صنعت و معدن

سال	(درصد)	سال	(درصد)	سال	(درصد)	سال	(درصد)
۱۳۷۸	۱۰,۱	۱۳۸۲	۹,۸	۱۳۸۶	۲,۳	۱۳۹۰	۶,۲
۱۳۷۹	۱۰,۴	۱۳۸۳	۴,۰	۱۳۸۷	۳,۸	۱۳۹۱	-۸,۴
۱۳۸۰	۱۲,۹	۱۳۸۴	۹,۸	۱۳۸۸	۷,۵	۱۳۹۲	-۳,۶
۱۳۸۱	۱۱,۸	۱۳۸۵	۸,۰	۱۳۸۹	۱۰,۶	۱۳۹۳	۶,۹

همانطور که مشاهده می شود، نوسان رشد اقتصادی در بخش صنعت و معدن در سالهای مزبور بسیار زیاد بوده است. رشد ۱۲/۹ درصدی در سال ۱۳۸۰ به رشد منفی ۳/۶ درصدی در سال ۱۳۹۲، کاهش پیدا کرده است.

۲- ساختار بخش صنعت

از دیگر عوامل عدم اشتغالزایی بالا در بخش صنعت، به ساختار بخش صنعت و معدن در ایران بازگشت دارد. بدین معنی که تمرکز فعالیت‌های صنعتی بر صنایعی است که اشتغالزایی آنها به‌طور نسبی کمتر است. بالاترین سهم فعالیت‌های صنعتی در ایران طی دوره زمانی ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۲، به‌طور متوسط متعلق به صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی، تولید فلزات اساسی و تولید وسایل نقلیه موتوری بوده است. در مقابل صنایعی مانند نساجی و پوشاک که توان اشتغالزایی بالایی به ازای هر واحد سرمایه‌گذاری دارند، سهم کمتری در بخش صنعت دارند و حتی این رشته فعالیتها رو به افول هستند. این موضوع سبب شده است تا بخش صنعت در ایران به‌طور نسبی اشتغالزایی بالایی نداشته باشد؛ چراکه عمده فعالیت در آن به صنایع بزرگی تمرکز یافته است که سرمایه برمی‌باشند (مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۵).

صندوق بین‌المللی پول در گزارش اخیر توان پایین خلق شغل در صنایع ایران را مورد توجه قرار داده است. بر این اساس، متوسط کسش اشتغال در کل اقتصاد ایران بین سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۱ میلادی ۰/۳ بوده است؛ بدین معنی که با افزایش هر یک درصد به رشد اقتصادی، تنها ۰/۳ درصد به میزان شاغلان اضافه می‌شود که در مقایسه با اقتصادهای نوظهور و کشورهای نزدیک به اقتصاد ایران پایین‌تر است.

۳- فقدان زنجیره ارزش در صنعت

رشته فعالیتهای صنعتی در ج.ا.ایران، اصل زنجیره ارزش را رعایت نمی نمایند. بعبارت دیگر، بیش از آنکه به اکوسیستم فعالیتهای توجه شود، به تولید محصول تاکید می شود. بعنوان نمونه، می توان به کاستی های اساسی زنجیره ارزش در حوزه پتروشیمی و بخش کشاورزی اشاره داشت. در بخش کشاورزی و امور دامی به تولید محصولاتی همچون گندم و گوشت توجه می شود، اما به حوزه های بالا دستی (بذر و یانژاد اصلاح شده) و یا پایین دستی (صنایع تبدیلی و بازار) توجه نشده است. این امر ضایعات فراوان در بخش کشاورزی را بدست داده است. حال آنکه هرگاه به زنجیره ارزش (حوزه های بالا دستی، تولید و پایین دستی) تاکید گردد، از یکسو منجر به کاهش ضایعات و از سوی دیگر به افزایش میزان ارزش آفرینی و اشتغال زایی در این بخش می شود. بر اساس محاسبات بعمل آمده ضریب اشتغال فزاینده در تولید کشاورزی ۱,۴ است، اما ضریب مزبور در صنایع کشاورزی حدود ۴,۴ است. یعنی به ازای هر شغل مستقیم، حدود ۳,۴ شغل غیر مستقیم بدست می آید. ضریب فزاینده اشتغال در بخش تولیدات نفت و گاز ۱,۶ است، اما ضریب مزبور در صنایع ساخت فراوردهای نفتی، مواد و محصولات شیمیایی، لاستیک و پلاستیک حدود ۲,۱ می باشد. یعنی به ازای هر شغل مستقیم، حدود ۱,۱ شغل غیر مستقیم بدست می آید.

* راهکارهای خلق شغل در صنعت

با توجه به موارد ذکر شده، به نظر می رسد راهبرد رشد صنعتی که متناسب با اهداف اشتغال زایی باشد، باید به سه محور زیر توجه نماید:

- * ایجاد ثبات اقتصادی و پیروی از یک راهبرد رشد صنعتی پایدار،
- * رفع موانع تولید و احیای صنایع اشتغال زا و کاربر مانند صنایع نساجی.
- * تکمیل حلقه های مفقوده بخش صنعت و تقویت پیوندها بین فعالیتهای صنعتی بزرگ و سرمایه بر و سایر صنایع به منظور سرریز کردن آثار رشد صنایع بزرگ به صنایع کوچک و اشتغال زا.